

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مؤسسه آموزش عالی آزاد ماهان با افتخار تقدیم می کند

حقوق جزای عمومی

مجموعه حقوق

کتابهای کمک آموزشی ویژه آزمونهای حقوقی

محبوبه یدالله پور

مؤسسه آموزش عالی آزاد

ماهان

www.mahan.ac.ir

سرشناسه	یوسفی، حسین
عنوان و نام پدیدآور	حقوق جزای عمومی
مشخصات نشر	م. تهران، مشاوران صعود ماهان، ۱۴۰۴
مشخصات ظاهری	۳۰۳ ص: ۲۹×۲۲ س
فروست	سری کتاب‌های کمک آموزشی کارشناسی ارشد
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۳۸۹-۱۲۵-۸
وضعیت فهرست نویسی	فیبای مختصر
یادداشت	فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nali.ir قابل دسترسی است
شماره کتاب‌شناسی ملی	۴۱۵۰۲۴۱

مجموعه حقوق

حقوق جزای عمومی

ناشر	مشاوران صعود ماهان
مدیر مسئول	هادی سیاری - مجید سیاری
مدیر برنامه‌ریزی و تولید	سمیه بیگی
به قلم	حسین یوسفی
صفحه‌آرا	رویا سادات حسینی
ویراستار ادبی	زهره رنگچیان
ویراستار علمی	مینا فرحزادی
تاریخ چاپ	۱۴۰۴
شمارگان	۱۰۰۰ نسخه
قیمت	۵/۹۱۰/۰۰۰ ریال
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۳۸۹-۱۲۵-۸

نشانی: تهران، خیابان
ولی عصر - بالاتر از
تقاطع مطهری - جنب
بانک ملی پلاک ۲۰۵۰
شماره تماس:
۸۸۱۰۰۱۱۳-۴

«ن والقلم وما یسطرون»

کلمه نزد خدا بود و خدا آن را با قلم بر ما نازل کرد. به پاس تشکر از چنین موهبت الهی، مؤسسه ماهان درصدد برآمده است تا در راستای انتقال دانش و مفاهیم با کمک اساتید مجرب و مجموعه کتب آموزشی خود برای شما داوطلبان ادامه تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد، گام مؤثری بردارد. امید است تلاش‌های خدمتگزاران شما در این مؤسسه پایه‌گذار گام‌های بلند فردای شما باشد.

مجموعه کتاب‌های کمک آموزشی ماهان به‌منظور استفاده داوطلبان کنکور کارشناسی ارشد سراسری و آزاد تألیف شده‌است. در این کتاب‌ها سعی کرده‌ایم با بهره‌گیری از تجربه اساتید بزرگ و کتب معتبر داوطلبان را از مطالعه کتاب‌های متعدد در هر درس بی‌نیاز کنیم.

دیگر تألیفات ماهان برای دانشجویان به‌صورت ذیل است: مجموعه کتاب‌های ۸ آزمون: شامل ۵ مرحله کنکور کارشناسی ارشد ۵ سال اخیر به همراه ۳ مرحله آزمون تألیفی ماهان همراه با پاسخ تشریحی است که برای آشنایی با نمونه سؤالات کنکور طراحی شده است. این مجموعه کتاب‌ها با توجه به تحلیل ۳ ساله اخیر کنکور و بودجه‌بندی مباحث در هریک از دروس، اطلاعات مناسبی برای برنامه‌ریزی درسی در اختیار دانشجو قرار می‌دهد.

مجموعه کتاب‌های کوچک: شامل کلیه نکات کاربردی در گرایش‌های مختلف کنکور کارشناسی ارشد است که برای دانشجویان به‌منظور جمع‌بندی مباحث در ۲ ماهه آخر قبل از کنکور مفید است.

بدین‌وسیله از مجموعه اساتید، مؤلفان و همکاران محترم خانواده بزرگ ماهان که در تولید و بروزرسانی تألیفات ماهان نقش مؤثری داشته‌اند، صمیمانه تقدیر و تشکر می‌نماییم. دانشجویان عزیز و اساتید محترم می‌توانند هرگونه انتقاد و پیشنهاد در خصوص تألیفات ماهان را از طریق سایت ماهان به آدرس mahan.ac.ir با ما در میان بگذارند.

مؤسسه آموزش عالی آزاد ماهان

مقدمه مؤلف

به نام او که اگر متهم کند، همه محکومیم

هدف از تالیف این کتاب ارائه مهم‌ترین نکات و مجموعه سوالات طبقه‌بندی شده درس حقوق جزای عمومی جهت استفاده علاقمندان و داوطلبان شرکت در آزمون‌های مختلف حقوقی از جمله کارشناسی ارشد، کانون و کلا و ... البته با ویژگی‌های متفاوت از سایر کتاب‌ها در این زمینه می‌باشد.

در این رابطه خلاصه‌ای از سرفصل‌های کلی استفاده شده در این کتاب تحت عنوان درخت دانش در ابتدای مجموعه به چاپ رسیده است و سعی شده است تا حداکثر مطابقت با سرفصل‌های اعلامی شورای عالی انقلاب فرهنگی در آن رعایت شود و در ابتدای هر فصل مهم‌ترین نکات آن فصل براساس درخت دانش بیان گردیده است.

گفتارهای ارائه شده هم براساس سرفصل‌های فوق‌الذکر و هم براساس نظم آزمون‌هایی که در سنوات قبل برگزار شده (تا ۱۴۰۳) دسته‌بندی و تفکیک گردیده است تا داوطلبان میزان آموخته‌های خود را نسبت به آزمون‌های برگزار شده سنجیده و با کمک طبقه‌بندی موضوعی نقاط ضعف خود را از منابع مزبورر یافته و برطرف نمایند. در این راستا تست‌های کنکورهای کارشناسی ارشد دانشگاه‌های سراسری و آزاد و همچنین آزمون ورودی کانون و کلا، استخدام قضاوت، مشاوران حقوقی و دفاتر اسناد رسمی به ترتیب سال و طبق طبقه‌بندی موضوعی درخت دانش دسته‌بندی شده و از ارائه سوالات چهارگزینه‌ای پیشنهادی که گاهی ممکن است موجب سردرگمی داوطلبان در خصوص سبک و سیاق طرح سوالات آزمون‌ها شود، خودداری نموده‌ایم.

به این ترتیب در طبقه‌بندی سوالات به درستی هر سوال ذیل موضوع خود ذکر شده است.

در پاسخ‌دهی به سوالات تلاش ما بر این بوده است که اولویت منابع را مدنظر قرار داده و با توجه به آنها به سوالات پاسخ دهیم که این مطلب در بسیاری از کتاب‌های تست رعایت نشده و مشکلاتی را برای داوطلبان به وجود آورده است.

در حوزه حقوق جزا اختلاف عقیده و تشتت آرا در بین علمای این رشته به حدی است که حقیقتاً امکان ارائه یک منبع خاص جهت مطالعه داوطلبان ناممکن می‌باشد. مولفان که خود این راه دشوار را تجربه نموده‌اند، پاسخ سوالات و همچنین انتخاب نکات پراهمیت را از کلیه منابع مطرح استخراج نموده‌اند تا داوطلب با مقایسه این سوالات دریابد که پایه اصلی مطالعه خود را در مورد هر موضوع بر روی چه منابعی قرار دهد.

امیدواریم این کتاب مورد استفاده شما داوطلب گرامی قرار گیرد و با انتقادات و پیشنهادات سازنده خود، ما را در هرچه پربارتر کردن این مجموعه کمک نمایید.

فهرست مطالب

فصل اول

منابع حقوق جزا، تحولات تاریخی اندیشه‌های حقوق جزا ۷

فصل دوم

جایگاه جرم در حقوق جزا ۱۹

فصل سوم

اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها ۲۳

فصل چهارم

عنصر مادی جرم ۴۳

فصل پنجم

عنصر معنوی جرم ۵۷

فصل ششم

علل موجه جرم ۶۵

فصل هفتم

عوامل رافع مسئولیت کیفری ۸۱

فصل هشتم

معاذیر قانونی ۹۷

فصل نهم

مسئولیت کیفری اشخاص ۱۰۱

فصل دهم

انواع مجازات‌ها ۱۲۱

فصل یازدهم

حکم به تعیین مجازات‌ها ۱۳۷

فصل دوازدهم

تعویق مجازات‌ها ۱۶۳

فصل سیزدهم

سقوط مجازات‌ها ۱۸۷

فصل چهاردهم

ادله اثبات در امور کیفری ۱۹۹

پاسخنامه پرسش‌های چهارگزینه‌ای..... ۲۰۷

ضمیمه

قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸/۴/۱۰..... ۲۵۱

کنکور سراسری، وکالت، قضاوت و سردفتری ۹۵-۱۴۰۳..... ۲۶۱

منابع..... ۳۰۳

فصل اول

منابع حقوق جزا، تحولات تاریخی
اندیشه‌های حقوق جزا

منابع

❑ منابع اصلی (صوری) حقوق جزا عبارت است از:

- الف) قانون اعم از قانون اساسی و عادی مثل مصوبات مجلس
- ب) آیین نامه این آیین نامه ها برای گروهی خاص لازم الاجرا می باشد.
- ج) معاهدات بین المللی

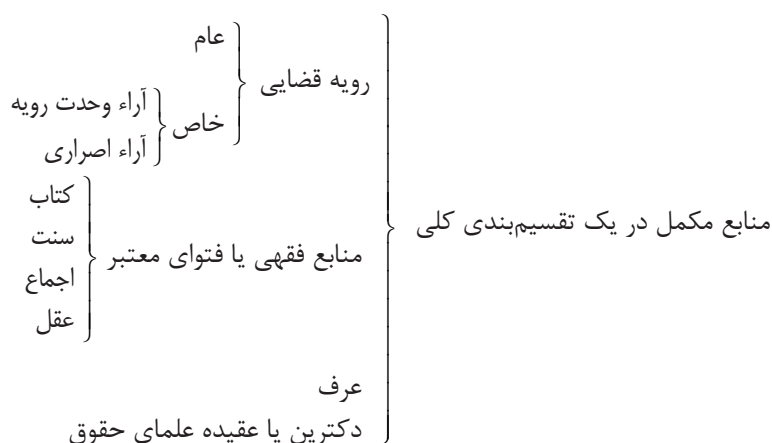
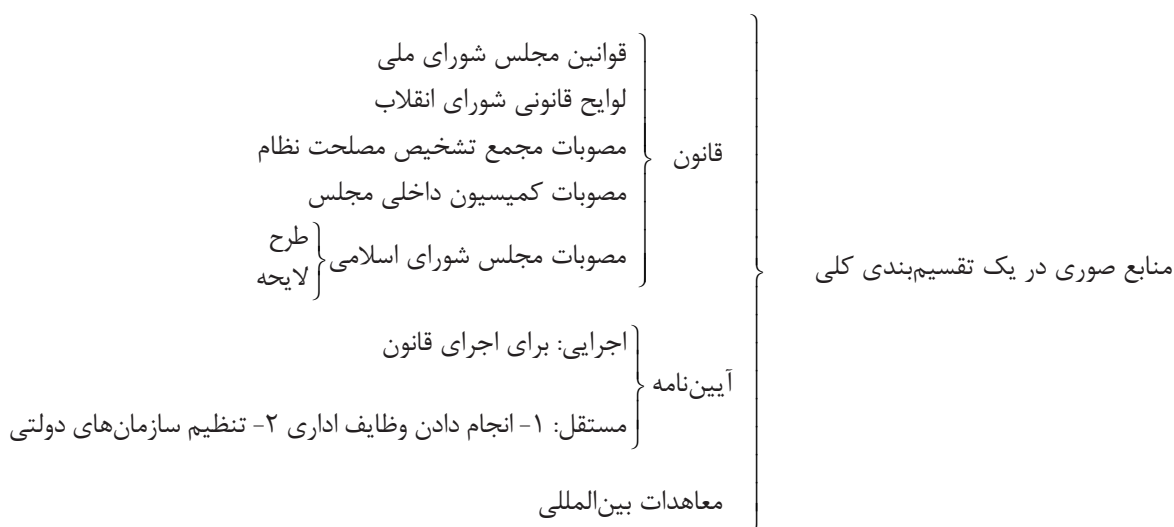
❑ منابع فرعی (مکمل) حقوق کیفری را می توان به صورت زیر طبقه بندی نمود، که حقوق جزا به طور مستقیم تحت تأثیر آنها قرار ندارند.

الف) رویه قضایی (عرف دادگاه ها)

ب) منابع فقهی یا فتاوی معتبر

ج) عرف: عادت و رسوم که بین مردم یک شهر یا منطقه مرسوم است.

د) دکترین یا عقیده علمای حقوق: به شرح تفسیر و بیان معایب و محاسن قوانین می پردازند.

برخی از حقوقدانان، آراء وحدت رویه را جزو منابع اصلی حقوق می دانند.

تحولات تاریخی اندیشه‌های حقوق جزا

مطالعه حقوق جزا بیانگر این است که حقوق جزا هم در راه توسعه و تکامل خود متأثر از تحولات اجتماعی و مکاتب مختلف بوده است. نمی‌توان مرز مشخصی برای تفکیک مکاتب و اندیشه‌های حقوق جزا ایجاد کرد با این حال می‌توان اندیشه‌های مختلفی را در جهان دید که از اخلاق و سنت ریشه می‌گیرند که با گسترش روابط اجتماعی از سویی و پیشرفت علم از سویی دیگر از آغاز انقلاب کبیر فرانسه مشاهده کرد.

۱- دوره قدیم ۲- دوره متصل به انقلاب کبیر فرانسه ۳- از عصر انقلاب کبیر فرانسه تا امروز

۱- دوره قدیم که جرم با انتقام پاسخ داده می‌شد و مجرم شیطان بود به طور مثال افلاطون، مجرم را بیمار می‌شناخت.

۲- دوره متصل به انقلاب کبیر فرانسه سرآمدان این دوره مونتسکیو، ژان ژاک روسو، بکاریا، بنتام، مکتب منتصب مکتب فایده اجتماعی. در این مکتب تحولات چشمگیری در حقوق جزا رخ داد اما همچنان شخصیت مجرم مورد توجه نبود و حمایت از منافع جامعه مورد توجه قرار داشت. کتاب «روح القوانين» اثر «مونتسکیو» است.

۳- از عصر انقلاب کبیر فرانسه تا امروز: الف) مکتب عدالت مطلق (عدالت آرمانی) ب) مکتب کلاسیک (سازش عدالت و فایده اجتماعی) ج) مکتب تحقیقی (شناخت بزهکار در سیستم اثباتی) د) مکاتب دفاع اجتماعی (هماهنگی اندیشه‌ها برای یافتن حقیقت)

مکتب عدالت مطلق

مکتب عدالت مطلق با پرچم‌داری افلاطون، ژوزف دومستر و امانوئل کانت بر پایه عدالت و اخلاق پایه‌گذاری شد. بزه از نظر کانت زیر پا گذاشتن دستورات اخلاقی است و کیفر رساندن برای اعاده‌ی نظم اخلاقی خدشه وارد شده، لازم است و معتقد است که بین میزان کیفر و بزه باید تناسب وجود داشته باشد. این عدالت‌خواهی کانت را به پذیرفتن قانون قصاص مجاب می‌کند.

از نظر کانت عدالت و اخلاق ایجاب می‌کند که بزهکار کیفر ببیند. لذا اگر فایده‌ای برای جامعه از نظر مجازات متصور نباشد، اجرای آن به لحاظ تجاوز به حریم اخلاق و عدالت ضروری است.

کانت فرض می‌کند در جزیره‌ای متروک جامعه‌ای وجود دارد که افراد آن به دلایلی می‌خواهند از یک‌دیگر جدا شوند و هریک به سویی از جهان سفر کنند. در میان جمع فردی محکوم به اعدام است. آیا باید نابود شود؟ گرچه فایده‌ای برای جامعه نیست، اما از نظر کانت، عدالت و اخلاق مؤید اجرای حکم است و این زمینه‌ای بود تا حکم قصاص را تأیید کند.

هدف مکتب اصالت سودمندی حمایت از منافع اجتماعی است.

بنتام در کتاب خود به نام «نظریه کیفرها و پاداش‌ها» هدف از اجرای کیفر را پیش‌گیری از ارتکاب جرم می‌داند و معتقد است که بزهکار با احتساب فایده عمل خود و سود حاصل از آن و فارغ از کیفری که در انتظار اوست، خویشتن را به تبهکاری می‌آلاید.

مفید بودن یا به بیان بهتر ضرورت کیفر از نظر بنتام حق کیفر رساندن را مشروع می‌سازد تا منفعت عمومی تضمین شود.

رساله مشهور «جرایم و مجازات‌ها» از سزار بکاریا است. وی از پیروان فلسفه قرارداد اجتماعی است.

در اندیشه‌های بکاریا، ضروری بودن مجازات به این معنی که در اعمال مجازات صرفاً قانونی بودن آن کافی نیست بلکه باید ضرورت‌های اجتماعی نیز رعایت شود، مورد توجه قرار گرفته است.

اصول افکار بکاریا بر پایه‌ی توجه عمیق بر یقینی بودن و قاطعیت مجازات در جهت پیش‌گیری از جرم و فایده‌ی اجتماعی کیفر برای اعاده‌ی نظم اجتماعی، بنا شده است.

بکاریا قانون‌گذاران را به حذف مجازات‌های شدید به خصوص کیفر اعدام در مورد جرایم عمدی مورد حمله قرار می‌دهد ولی در جرایم سیاسی به دلیل اهمیت آن اعمال این مجازات را پذیرفته است.

بکاریا معتقد به لزوم محدود کردن اختیارات قضات در حین رسیدگی و صدور حکم است و بیان می‌کند که محاکمات بایستی با سرعت انجام شده و با عطوفت و مهربانی با مجرمان رفتار شود.

با پیوند مواضع فلسفی عدالت مطلق و اصالت سودمندی، مکتب نئوکلاسیک پا به عرصه وجود گذاشت.

نمایندگان این مکتب «گیزو»، «رسی» و «اورتولان» می‌باشند.

از نظر مکتب نئوکلاسیک، حق مجازات مشروعیت خود را از طبیعت انسانی و جامعه‌ای که انسان در آن زندگی می‌کند، می‌گیرد.

از دیدگاه «اورتولان»، هر فعلی که مخالف مفهوم حق و صواب است و برای حفظ و یا رفاه جامعه دفع و سرکوب آن لازم باشد، جرم محسوب می‌شود و هدف اصلی کیفر، عبرت و اصلاح اخلاقی است برای برقراری نظم اجتماعی.

اورتولان در نقش حد و مرز حق جامعه و عدالت انسانی معتقد است که «نه بیش از آن چه عدالت اقتضا می‌کند و نه بیش از آن اندازه که سودمند است. فراتر از این دو مرز حق کیفر جامعه متوقف می‌ماند».

اورتولان به عنوان یکی از پیشگامان این مکتب عبرت و اصلاح اخلاقی را از جمله اهداف اصلی مجازات‌ها به‌شمار می‌آورد.

مکتب تحقیقی

بنیان‌گذار این مکتب «لومبروزو» بود که کتاب «انسان جنایتکار» را به نگارش درآورد.

لومبروزو تحت تأثیر اندیشه تکامل و نتایجی که از پژوهش‌های خود درباره‌ی بزهکاران به‌دست می‌آورد به این نکته اعتراف می‌کند که بزهکاران با ویژگی‌های جسمانی مثل کوتاهی قد، پیشانی پس‌رفته و ... انسان‌هایی زاینده اشتباه توارث در طبیعتند. به عبارتی معتقد به بزهکار (مجرم بالفطره)

مجرم بالفطره: این بزهکار دارای مشخصات بدنی و روانی خاصی است که در صورت قرار گرفتن در شرایط مناسب مرتکب جرم می‌شود.

«انریکوفری» از دیگر پیروان این مکتب برخلاف لومبروزو، محیط را به عنوان یکی از عوامل زیستی پیدایی جرم تعیین می‌کرد. فری برای تأیید محیط فیزیکی، شرایط شهرها، محیط خانوادگی، اجتماعی و اقتصادی را بسیار مؤثر می‌دانست. او در کتاب خود به نام «جامعه‌شناسی کیفری» به تکذیب اراده آزاد انسان می‌پردازد.

رافائل گالافالو از دیگر پیشگامان این مکتب که قانون «سازگاری اجتماعی» را در کتاب «جرم‌شناسی» خود ارائه داد، بیش‌تر از سایرین حالت خطرناک را تشریح می‌کند و معتقد است که این حالت دارای دو مرحله مشخص تباهی مؤثر و عدم قابلیت انطباق اجتماعی است.

عقاید مکتب تحقیقی بر دو پایه کلی استوار است:

الف) جبری بودن پدیده بزهکاری که بر این اساس، اراده آزاد را فاقد ارزش و اعتبار می‌داند و مجرم در اعمال خود آزاد نیست. او در اختیار عواملی است که وجود او را احاطه کرده‌اند. این عوامل به شخص بزهکار و جامعه وابسته هستند.

ب) عدم مسئولیت اخلاقی مجرم به این معنا که اراده مختاری وجود ندارد که بتواند مسئولیت‌ساز باشد و به همین دلیل بزهکار و مجازات مفاهیمی غیر قابل قبول هستند. اما مجرمان دارای حالت خطرناک هستند و باید در مورد آن‌ها اقدامات تأمینی به کار رود.

نتایج مکتب تحقیقی عبارت است از:

الف) موفق به طبقه‌بندی مجرمان شد که طبق این تقسیم‌بندی سه دسته از بزهکاران اصولاً خطرناکند که عبارتند از: بزهکاران بالفطره، دیوانه و به‌عادت و دو دسته کم‌تر خطرناکند که عبارتند از: مجرمان اتفاقی و بزهکاران هیجانی.

ب) دفاع اجتماعی را به شکل تازه‌ای با اقدامات تأمینی مطرح کرد.

ج) با کوشش در جهت شناخت علل جرم راه تازه‌ای را برای شناخت بزهکار باز کرد که تا امروز ادامه دارد.

مکتب تحقیقی تفسیر قوانین با روش قیاس را به عنوان روش تفسیر مطرح نمود.

مکتب دفاع اجتماعی

در نخستین سال‌های قرن بیستم کوشش شد که با ترکیب نظرات مختلف به یک سیاست جنایی قابل قبول و قابل انعطاف برای دفاع اجتماعی دست یابند. دفاع اجتماعی به دنبال یافتن خط سیر مشخص و سیاست کلی هستند. تفکیک‌های مختلفی که بر محور (فردگرایی) یا (جامعه‌گرایی)، وفق سلیقه‌های مختلف به عمل می‌آید. درواقع از نظر زدودن ابهامات و برطرف کردن اشکالات تفسیرهاست. ۱- دفاع اجتماعی بر مبنای تهدید جمعی ۲- دفاع اجتماعی بر مبنای تجربه ۳- دفاع اجتماعی

- ترکیبی ۴- دفاع اجتماعی بر مبنای دفاع از فرد ۵- دفاع اجتماعی بر مبنای دفاع از فرد و جامعه (مکتب دفاع اجتماعی جدید)
- ۶- دفاع اجتماعی جدید بر مبنای عدالت ترمیمی
- ❏ «پرینس»، «وان هامل» و «فون لیست» از پیروان مکتب دفاع اجتماعی می‌باشند که انجمن بین‌المللی حقوق جزا را پایه‌گذاری کردند. از بنیان‌گذاران این مکتب «فیلیپو گراماتیکا» است.
- ❏ فون لیست معتقد است، کیفری که دولت به اجرا می‌گذارد بر پایه ضرورت حفظ نظام حقوقی است بنابراین هدف عالی، غایت دولت است و برای کیفر هیچ غایت و غرضی غیر از این قائل نمی‌شود.
- ❏ پرینس نخستین کسی بود که توانست نظریه دفاع اجتماعی را در قالب آموزه‌ای مستقل، مستدل و کامل بیان کند و معتقد بود بهترین معیار برای کیفر، محک خطری است که مخل نظم عمومی است.
- ❏ مکتب دفاع اجتماعی جدید توسط «مارک آنسل» پایه‌گذاری شد.
- ❏ از دیدگاه گراماتیکا دفاع اجتماعی جز بهبود جامعه از طریق اجتماعی کردن بزهکاران هدف دیگری ندارد و آرمان حفظ و حراست جامعه تنها با چنین سیاستی ممکن است. از این رو پیشنهاد می‌کند حقوق دفاع اجتماعی جایگزین حقوق کیفری شود.
- ❏ در نظام حقوقی دفاع اجتماعی، ارتکاب عمل ضد اجتماعی، پدیدآورنده‌ی حق کیفر برای جامعه نیست. بلکه منشأ تکالیفی برای دولت است که به موجب آن هر فردی حق دارد سازگاری خود را با دیگران از دولت بخواهد.
- ❏ افراد تربیت نشدنی از جامعه باید دور نگه داشته شوند و منظور این است که دفاع جامعه بهتر تعیین شود.
- ❏ در این نظام اصلاح فرد مورد توجه قرار گرفته است و مهم‌ترین وسیله برای اصلاح بزهکاران یا افراد ضد اجتماعی به تعبیر مکتب دفاع اجتماعی جدید، مجازات حبس است.
- ❏ دفاع اجتماعی جدید برخلاف مکتب تحقق‌ی در عین قبول مسئولیت اخلاقی برای بزهکار معتقد است که مجرم در ارتکاب جرم دست‌خوش عوامل گوناگون قرار گرفته و به عبارتی تا حدودی فاقد اراده لازم است. اما با این حال استحقاق مجازات را دارد.
- ❏ مکتب دفاع اجتماعی جدید هرگونه جبرگرایی مکتب تحصلی را مردود می‌داند و در میان حقوق فرد و جامعه تعادل ایجاد نموده و بازتاب این توازن را در نظام حقوقی که منشأ حق و تکلیف است، جست‌وجو می‌کند.
- ❏ مسئولیت فردی در مکتب دفاع اجتماعی جدید شالوده استواری را تشکیل می‌دهد و احساس فردی بزهکار و مسئولیت او را نادیده نمی‌گیرد.
- ❏ دفاع اجتماعی جدید بزهکاری را پدیده‌ای انسانی - اجتماعی می‌شمارد و برای تعیین رفتار مناسب در جهت تربیت مجرم علاوه بر پرونده‌ی کیفری، تشکیل پرونده‌ی شخصیت را نیز ضروری می‌داند.
- ❏ مکتب دفاع اجتماعی جدید زمینه‌ساز تأسیسی به نام قیومیت جزایی است تا بزهکاران را باز اجتماعی نموده و به جامعه بازگرداند.
- ❏ برای تکمیل کردن مطالعات خود در مورد مکاتب حقوق کیفری به کتاب حقوق جزای عمومی دکتر محمد علی اردبیلی و دکتر رضا نوربها مراجعه شود.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای فصل اول

- ۱- قاضی در صدور حکم به کدام منبع نمی‌تواند استناد کند؟ (سراسری - ۸۳)
- ۱) عرف ۲) قانون ۳) آراء وحدت رویه ۴) معاهدات بین‌المللی
- ۲- قاضی دادگاه به استناد کدام یک از مستندات زیر می‌تواند عملی را جرم بشناسد و حکم محکومیت صادر کند؟ (آزاد - ۷۵)
- ۱) آئین‌نامه ۲) فتاوی معتبر ۳) مصوبه هیئت دولت ۴) معاهده بین‌المللی
- ۳- کدام یک از این منابع را منابع مکمل حقوق کیفری نامیده‌اند؟ (آزاد - ۸۲)
- ۱) قانون ۲) رویه قضایی (آراء وحدت رویه) ۳) معاهدات بین‌المللی ۴) آیین‌نامه‌ها
- ۴- درباره‌ی مجازات‌ها عبارت «نه بیش از آن چه که مفید است و نه بیش از آن چه عدالت اقتضا می‌کند.» شعار کدام یک از مکتب‌های حقوق کیفری ذیل است؟ (وکالت - ۸۰)
- ۱) اثباتیون ۲) عدالت مطلقه ۳) دفاع اجتماعی ۴) نئوکلاسیک
- ۵- این عقیده که: «محاکمت باید با سرعت انجام گیرد و رفتار با مجرمان باید توأم با عطف و مهربانی باشد و مجازات اعدام در جرایم عمومی منسوخ گردد» توسط چه کسی مطرح شد؟ (وکالت - ۸۱)
- ۱) کانت ۲) بکاریا ۳) بنتام ۴) منتسکیو
- ۶- نظریه‌ی «نسبی بودن قوانین» به کدام دانشمند نسبت داده می‌شود؟ (سراسری - ۷۷)
- ۱) بنتام ۲) ژان ژاک روسو ۳) منتسکیو ۴) بکاریا
- ۷- به نظر کانت هدف از اجرای مجازات چیست؟ (سراسری - ۷۷)
- ۱) اجرای عدالت و اخلاق ۲) نفع جامعه ۳) نفع فرد ۴) نفع فرد و جامعه
- ۸- کدام نویسنده مجازات اعدام را در مورد مجرمین سیاسی رد نکرده است؟ (سراسری - ۷۸)
- ۱) فرانسوا گیزو ۲) بکاریا ۳) کانت ۴) منتسکیو
- ۹- کدام مکتب بیش‌تر از مفاهیم اخلاق در جهت تبیین اندیشه‌های خود استفاده کرده است؟ (سراسری - ۷۸)
- ۱) تحقیقی ۲) عدالت مطلقه ۳) فایده‌ی اجتماعی ۴) نئوکلاسیک
- ۱۰- مؤلف «رساله‌ی جرائم و مجازات‌ها» کدام شخصیت علمی است؟ (سراسری - ۷۹)
- ۱) امانوئل کانت ۲) سزار بکاریا ۳) فیلیپو گراماتیکا ۴) مارک آنسل
- ۱۱- کدام دانشمند عقیده داشت که مجرم در ارتکاب جرم، سود و زیان خود را می‌سنجد و تابع اصل حسابگری است؟ (سراسری - ۷۹)
- ۱) آدولف پرینس ۲) امانوئل کانت ۳) جرمی بنتام ۴) فیلیپو گراماتیکا
- ۱۲- پیام جزیره‌ی متروک کانت چیست؟ (سراسری - ۸۰)
- ۱) اصلاح مجرمین ۲) ارعاب عمومی ۳) اجرای عدالت نسبی ۴) اجرای عدالت مطلق
- ۱۳- این تعریف از جرم که: «هر فعلی که مخالف مفهوم حق و صواب است و برای حفظ و یا رفاه جامعه دفع و سرکوب آن لازم باشد.» از کیست؟ (سراسری - ۸۱)
- ۱) بکاریا ۲) اورتولان ۳) کانت ۴) بنتام

(سراسری - ۸۲)

۱۴ اصول زیربنایی مکتب کلاسیک حقوق جزا کدام است؟

- ① آزادی اراده و فائده‌ی اجتماعی مجازات
- ② آزادی اراده و مفید بودن مجازات
- ③ آزادی نسبی اراده و فائده‌ی شخصی مجازات
- ④ آزاد اراده و عادلانه بودن مجازات

(سراسری - ۸۲)

۱۵ قطعیت و حتمیت در اجرای مجازات از پیشنهادات کدام دانشمند بود؟

- ① منتسکیو
- ② بنتام
- ③ بکاریا
- ④ ژان ژاک روسو

(سراسری - ۸۲)

۱۶ اصل قانونی بودن جرم و مجازات اولین بار توسط کدام مکتب حقوقی مطرح شد؟

- ① مکتب کلاسیک
- ② مکتب دفاع اجتماعی
- ③ مکتب فائده‌ی اجتماعی
- ④ مکتب عدالت مطلق

۱۷ لزوم محدود کردن اختیارات قضات در حین رسیدگی و صدور حکم، مورد تأکید کدام دانشمند حقوق جزا بوده است؟

(سراسری - ۸۳)

- ① بنتام
- ② گراماتیکا
- ③ مارک آنسل
- ④ سزار بکاریا

۱۸ این عقیده که: «اگر قدرت قضاوت و قدرت قانون‌گذاری از یک‌دیگر تفکیک شوند، از آزادی نشانی نخواهد ماند.» متعلق به کدام‌یک از حقوقدانان و نویسندگان زیر است؟

(سراسری - ۸۵)

- ① بکاریا
- ② ژان ژاک روسو
- ③ مونتسکیو
- ④ ولتر

(سراسری - ۸۵)

۱۹ کدام دانشمند، عبرت و اصلاح اخلاقی را هدف اصلی مجازات‌ها به‌شمار می‌آورد؟

- ① اورتولان
- ② گیزو
- ③ روسی
- ④ فرانک

(سراسری - ۸۶)

۲۰ نظریات ژان ژاک روسو در حقوق براساس کدام فرضیه بنا شده است؟

- ① نیکو خصلتی بشر
- ② درنده خویی بشر
- ③ سودجویی بشر
- ④ عدالت‌خواهی بشر

(سراسری - ۸۶)

۲۱ کدام‌یک از محققان زیر عنوان کرده است که: «ضمانت اجرای جرم باید نامحدود باشد.»؟

- ① آنسل
- ② اورتولان
- ③ پرنس
- ④ گیزو

(سراسری - ۸۷)

۲۲ در کدام‌یک از مکاتب زیر جهت مجازات مجرم بر دو عامل اخلاق و عدالت بیشتر تکیه شده است؟

- ① عدالت مطلق
- ② عدالت ترمیمی
- ③ دفاع اجتماعی جدید
- ④ کلاسیک

۲۳ کدام‌یک از دانشمندان زیر در کتاب خود به نام «رساله‌ای در مورد مجازات‌ها و پاداش‌ها» به مفید بودن کیفر به شرط ضرورت آن اشاره می‌کند؟

(آزاد - ۷۵)

- ① بنتام
- ② بکاریا
- ③ ژان ژاک روسو
- ④ مویاردو وگلان

(آزاد - ۷۷)

۲۴ کدام‌یک از این دانشمندان به «کیفر طبیعی» افعال انسان معتقد بوده است؟

- ① ژرمی بنتام
- ② امانوئل کانت
- ③ ژان ژاک روسو
- ④ سزار بکاریا

(قضاوت - ۷۹)

۲۵ کدام‌یک از مکاتب زیر دفاع مشروع را از حقوق طبیعی افراد می‌داند؟

- ① مکتب کلاسیک
- ② مکتب نئوکلاسیک
- ③ مکتب عدالت مطلقه
- ④ مکتب دفاع اجتماعی

(آزاد - ۸۱)

۲۶ کدام‌یک از این فیلسوفان بر تأیید حکم قصاص نظر داده است؟

- ① امانوئل کانت
- ② جرمی بنتام
- ③ ژان ژاک روسو
- ④ ژوزف دومستر

(آزاد - ۸۲)

۲۷ کدام دانشمند عقیده داشت که در تعیین مجازات «نفع عمومی» باید ملاک قرار گیرد؟

- ① کانت
- ② روسی
- ③ بنتام
- ④ دومستر

۲۸ از نظر این دانشمند، دو فاکتور «عدالت» و «اخلاق» است که ایجاب می‌کند بزهکار کیفر شود. بنابراین حتی اگر در اجرای کیفر فائده‌ای هم متصور نباشد باز هم به جهت تجاوز به حریم اخلاق و عدالت اجرای آن ضرورت دارد. (ثبت - ۸۳)

- ① بکاریا
- ② کانت
- ③ بنتام
- ④ ژوزف دومستر

۲۹. شعار معروف «نه بیش از آن چه که عدالت اقتضاء می‌کند و نه بیش از آن اندازه که فایده دارد» مربوط به کدام مکتب حقوق کیفری است؟

(مشاوران - ۸۳)

- ۱) مکتب نئوکلاسیک ۲) مکتب عدالت مطلق ۳) مکتب فایده‌ی اجتماعی ۴) مکتب اصالت عمل

۳۰. تأکید بر این که «مجازات نباید بیشتر از حدی باشد که مفید و عادلانه است» متعلق به چه مکتبی است؟

(آزاد - ۸۸)

- ۱) فایده اجتماعی ۲) عدالت مطلق ۳) کلاسیک ۴) عدالت ترمیمی

۳۱. کتاب «افق‌های جدید حقوق و آیین دادرسی کیفری» توسط کدام یک از حقوق دانان زیر نوشته شده است؟

(وکالت - ۸۲)

- ۱) آدولف پرینس ۲) رافائل گاروفالو ۳) آنریکوفری ۴) سزاریکاریا

۳۲. اصطلاح «حالت خطرناک» در باب مسئولیت کیفری از ابداعات کدام مکتب است؟

(سراسری - ۷۵)

- ۱) تحقیقی ۲) دفاع اجتماعی ۳) عدالت مطلق ۴) کلاسیک

۳۳. کدام مکتب فلسفی مرتکب جرم را فاقد مسئولیت کیفری می‌داند؟

(سراسری - ۷۶)

- ۱) دفاع اجتماعی جدید ۲) تحقیقی ۳) کلاسیک ۴) فایده‌ی اجتماعی

۳۴. کدام دانشمند معتقد بود، جانپان از روی علایم ظاهری و خصوصیات جسمانی قابل شناخت هستند؟

(سراسری - ۷۶)

- ۱) لمبروزو ۲) آنریکوفری ۳) گاروفالو ۴) مارک آنسل

۳۵. رعایت اصل «ترتیب معلول بر علت» در خصوص نفی مسئولیت اخلاقی مجرمین، در کدام مکتب کیفری مطرح شده است؟

(سراسری - ۷۹)

- ۱) تحقیقی ۲) دفاع اجتماعی نوین ۳) عدالت مطلق ۴) نئوکلاسیک

۳۶. تئوری جانی مادرزادی که بیانگر ارائه علل جسمانی خاص و طرد برخی مجرمین است از سوی کدام یک از دانشمندان ذیل مطرح شده است؟

(سراسری - ۸۰)

- ۱) آنریکوفری ۲) اگوست کنت ۳) گاروفالو ۴) لومبروزو

۳۷. پیشنهاد جانشین نمودن اقدامات تأمینی به جای مجازات‌ها توسط کدام یک از مکاتب حقوق جزا ارائه شده است؟

(سراسری - ۸۰)

- ۱) تحقیقی ۲) دفاع اجتماعی نوین ۳) کلاسیک ۴) نئوکلاسیک

۳۸. با تئوری مکتب تحقیقی، کدام یک از مفاهیم حقوق کیفری متحول گردید؟

(سراسری - ۸۲)

- ۱) با حفظ مسئولیت اخلاقی مجرمین مجازات به اقدامات تأمینی متحول شد.
۲) مسئولیت کیفری و مجازات به مسئولیت اجتماعی و اقدامات تأمینی تغییر یافت.
۳) با حفظ مسئولیت اخلاقی مجرمین، مسئولیت کیفری به مدنی متحول شد.
۴) با حفظ مسئولیت اخلاقی مجرمین به‌طور کلی برخورد قهرآمیز با مجرم انکار شد.

۳۹. این انتقاد که: «فرض فقدان اراده آزاد در همه‌ی موارد مردود است» به کدام یک از مکاتب زیر وارد شده است؟

(سراسری - ۸۲)

- ۱) کلاسیک ۲) تحقیقی ۳) دفاع اجتماعی ۴) اصالت عمل کیفری

۴۰. کدام یک از مکاتب حقوق جزا با اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها مخالف است؟

(سراسری - ۸۳)

- ۱) مکتب تحقیقی یا اثباتی ۲) مکتب نئوکلاسیک ۳) مکتب عدالت مطلق ۴) مکتب دفاع اجتماعی

۴۱. پیش‌بینی حالت خطرناک در قانون اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب ۱۳۳۹ در نظام حقوق ایران برگرفته از نظریات چه کسانی است؟

(سراسری - ۸۵)

- ۱) بنتام، روسو و بکاریا ۲) سالی و پرینس ۳) گراماتیکا و آنسل ۴) لمبروزو، فری و گاروفالو

۴۲. بنیانگذاران مکتب تحقیقی حقوق جزا چه کسانی هستند؟

(سراسری - ۸۶)

- ۱) رسی - جرمی بنتام - پرینس
۲) آنریکوفری - مارک آنسل - ارتولان
۳) لمبروزو - آنریکوفری - گاروفالو
۴) لمبروزو - ژان ژاک روسو - گراماتیکا

(سراسری - ۸۶)

۴۳ اصطلاح «حالت خطرناک» از ابداعات کدام یک از مکاتب کیفری است؟

- ① مکتب دفاع اجتماعی ② مکتب اصالت عمل ③ مکتب عدالت مطلق ④ مکتب تحقیقی حقوق جزا

۴۴ این انتقاد که «تعمیم فقدان آزاد نسبت به همه‌ی بزهکاران نمی‌تواند قابل قبول باشد و مردود است» بر کدام یک از مکاتب زیر وارد شده است؟

(سراسری - ۸۸)

- ① تحقیقی ② عدالت مطلق ③ عدالت ترمیمی ④ دفاع اجتماعی

(سراسری - ۸۸)

۴۵ چه کسی اصطلاح اقدامات تأمینی را برای اولین بار به کار برده است؟

- ① انریکو فری ② کارل استوس ③ رافائل گاروفالو ④ چزاره لومبروزو

(آزاد - ۷۵)

۴۶ تفسیر از طریق قیاس به وسیله‌ی کدام یک از مکاتب زیر عنوان شد؟

- ① مکتب اصالت عمل کیفری ② مکتب تحقیقی ③ مکتب دفاع اجتماعی جدید ④ مکتب نئوکلاسیک

(آزاد - ۷۷)

۴۷ مفهوم «حالت خطرناک» بزهکاران از ابداعات کدام یک از این مکاتب هاست؟

- ① اصالت تحصیل ② اصالت فایده‌ی اجتماعی ③ دفاع اجتماعی جدید ④ عدالت مطلق

۴۸ کدام یک از متفکران علوم جنایی مبانی حق کیفر جامعه را با عنوان «قانون سازگاری اجتماعی» تحلیل و بررسی کرده است؟

(آزاد - ۷۸)

- ① جرمی بنتام ② رافائل گاروفالو ③ گابریل تارد ④ فیلیپو گراماتیکا

(ثابت - ۷۸)

۴۹ کدام یک از مکاتب زیر معتقد به عدم مسئولیت اخلاقی بزهکار است؟

- ① مکتب تحقیقی ② مکتب کلاسیک ③ مکتب دفاع اجتماعی جدید ④ مکتب فایده‌ی اجتماعی

(آزاد - ۷۹)

۵۰ قانون «سازگاری اجتماعی» منسوب به کیست؟

- ① رافائل گاروفالو ② جرمی بنتام ③ مارک آنسل ④ امانوئل کانت

(آزاد - ۷۹)

۵۱ کدام یک از مکاتب زیر به نفی آزادی اراده و مسئولیت بزهکار عقیده داشتند؟

- ① اصالت نفع ② دفاع اجتماعی جدید ③ اصالت عمل ④ اصالت تحصیل

(قضاوت - ۷۹)

۵۲ تئوری جانی بالفطره از کدام مکتب است؟

- ① نئوکلاسیک ② دفاع اجتماعی ③ عدالت مطلقه ④ اثباتی

(آزاد - ۸۳)

۵۳ کدام یک از مکاتب زیر را می‌توان بنیان‌گذار اقدامات تأمینی نام برد؟

- ① دفاع اجتماعی جدید ② اثباتی ③ نفی حقوق کیفری ④ نئوکلاسیک

۵۴ کدام یک از مکاتب زیر در عین قبول مسئولیت اخلاقی بزهکار و این که مجرم در ارتکاب جرم دست‌خوش عوامل گوناگون و همچنین فاقد اراده لازم است او را مستحق مجازات می‌داند؟

(وکالت - ۸۲)

- ① نئوکلاسیک ② تحقیقی ③ واکنش اجتماعی ④ دفاع اجتماعی

۵۵ کدام یک از مکاتب زیر در عین قبول مسئولیت اخلاقی بزهکار و این که مجرم در ارتکاب جرم دست‌خوش عوامل گوناگون و همچنین فاقد اراده لازم است او را مستحق مجازات می‌داند؟

(وکالت - ۸۲)

- ① نئوکلاسیک ② تحقیقی ③ واکنش اجتماعی ④ دفاع اجتماعی

۵۶ تأسیس حقوقی قیمومیت جزایی مبنی بر دوباره اجتماعی کردن بزهکاران حرفه‌ای از مصادیق کدام مکتب در حقوق جزا است؟

(سراسری - ۷۵)

- ① تحقیقی اثباتی ② دفاع اجتماعی جدید ③ نئوکلاسیک ④ کلاسیک

(سراسری - ۷۷)

۵۷ کدام دانشمند ضمن رد مفاهیم حقوق جزا به مفاهیم اجتماعی تکیه می‌نمود؟

- ① بنتام ② لمبروزو ③ گراماتیکا ④ مارک آنسل

۵۸ کتاب «اصول دفاع اجتماعی» از کیست و نظریه‌ی نویسنده آن به‌طور مختصر چیست؟

(سراسری - ۷۹)

- ۱) آدلف پرینس و معتقد است که توجه به جبری یا اختیاری بودن در بزهکاری گمراه‌کننده است.
- ۲) سزار لمبرزو معتقد به فطری و مادرزادی و جبری بودن جرم و بزهکاری است.
- ۳) فیلیپو گراماتیکا و به‌طور کلی منکر حقوق کیفری و مفاهیم جرم و مجرم و مسئولیت است.
- ۴) مارک آنسل قائل به حفظ حقوق کیفری و آموزه‌های دفاع اجتماعی است.

۵۹ در مکتب دفاع اجتماعی که بر تأکید می‌ورزد مهم‌ترین وسیله برای اصلاح بزهکاران محسوب می‌گردد. (سراسری - ۸۲)

- ۱) اصلاح بزهکار - اقدامات تأمینی
- ۲) دفاع از جامعه - قیومت جزایی
- ۳) فردی کردن مجازات‌ها - مجازات حبس
- ۴) اصل شخصی بودن - توجه به پرونده‌ی شخصیت

۶۰ قیومت جزایی به معنی بوده است. (سراسری - ۸۳)

- ۱) مجازات متحد برای مرتکبین جرایم متعدد
- ۲) دوباره اجتماعی کردن بزهکاران حرفه‌ای
- ۳) مسئول بودن والدین در مقابل جرایم اطفال خود
- ۴) تحت‌نظر قرار دادن مجرمین دارای حالت خطرناک

۶۱ قیومت جزایی به معنی بوده است. (سراسری - ۸۴)

- ۱) مجازات متحد برای مرتکبین جرایم متعدد
- ۲) دوباره اجتماعی کردن بزهکاران حرفه‌ای
- ۳) مسئول بودن والدین در مقابل جرایم اطفال خود
- ۴) تحت‌نظر قرار دادن مجرمین دارای حالت خطرناک

۶۲ جدیدترین تحول در عرصه‌ی مکاتب دفاع اجتماعی در کدام‌یک از موارد زیر دارد؟ (سراسری - ۸۸)

- ۱) اصلاح فرد
- ۲) عدالت ترمیمی
- ۳) مبارزه با ضد اجتماع
- ۴) استقرار قوانین جزایی

۶۳ کدام‌یک از مکتب‌های حقوقی کیفری هیچ غایتی برای مجازات‌ها قائل نشده است؟ (تزار - ۷۵)

- ۱) عدالت مطلق
- ۲) اصالت نفع
- ۳) اصالت عمل
- ۴) دفاع اجتماعی جدید

۶۴ کدام‌یک از علمای حقوق کیفری حق مجازات جامعه را انکار کرده و برای بزهکاران حق اجتماعی شدن در برابر آن شناخته است؟ (تزار - ۷۵)

- ۱) مارک آنسل
- ۲) آدولف پرینس
- ۳) فیلیپو گراماتیکا
- ۴) سزار بکاریا

۶۵ کدام‌یک از دانشمندان عقیده داشته است ارتکاب جرم پدیدآورنده‌ی حق مجازات برای جامعه نیست، بلکه منشأ تکالیفی برای دولت است که به موجب آن هر فرد حق دارد سازگاری خود را با دیگران از دولت بخواهد؟ (تزار - ۸۰)

- ۱) آدولف پرینس
- ۲) فیلیپو گراماتیکا
- ۳) مارک آنسل
- ۴) سزار بکاریا

۶۶ کدام دانشمند عقیده داشت که ارتکاب جرم پدیدآورنده‌ی حق کیفر برای جامعه نیست، بلکه منشأ تکلیف برای دولت است؟ (تزار - ۸۳)

- ۱) مارک آنسل
- ۲) فیلیپو گراماتیکا
- ۳) انریکو فری
- ۴) آدولف پرینس

۶۷ کدام دانشمند عقیده داشت که ارتکاب جرم پدیدآورنده‌ی حق کیفر برای جامعه نیست، بلکه منشأ تکلیف برای دولت است؟ (تزار - ۸۳)

- ۱) مارک آنسل
- ۲) فیلیپو گراماتیکا
- ۳) انریکو فری
- ۴) آدولف پرینس

۶۸ کدام‌یک از مکاتب زیر «تهدید جمعی» را مبنای دفاع اجتماعی می‌دانند؟ (تزار - ۸۸)

- ۱) اثباتی انتقادی
- ۲) اصالت عمل کیفری
- ۳) دفاع اجتماعی ترکیبی
- ۴) تحقیقی

۶۹ ماده ۱۱ قانون مجازات اسلامی می‌گوید: «در مقررات و نظامات دولتی، مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی باید به موجب قانونی باشد که قبل از وقوع جرم مقرر شده باشد و هیچ فعل یا ترک فعلی را نمی‌توان به‌عنوان جرم به موجب قانون متاخر مجاز نمود...» منظور قانون‌گذار از «مقررات و نظامات دولتی» چیست؟ (وکالت - ۸۶)

- ۱) قوانین مربوط به تخلفات قانونی
- ۲) قوانین مربوط به تعزیرات حکومتی
- ۳) مجازات بازدارنده
- ۴) کلیه قوانین کیفری غیر از مقررات مربوط به حدود و قصاص و دیات

۷۰. تشکیل پرونده شخصیت به ضمیمه پرونده قضایی از دستاوردهای کدام یک از مکاتب کیفری است؟ (سراسری - ۹۱)

- ۱) دفاعی اجتماعی
- ۲) نئو کلاسیک
- ۳) تحقیقی یا اثباتی
- ۴) دفاع اجتماعی جدید (یا نوین)

۷۱. ماده ۶۰۷ قانون مجازات اسلامی که «تمرد نسبت به ماموران دولت» را جرم‌انگاری کرده است، بیانگر تعامل حقوق کیفری با کدام شعبه حقوق است؟ (سراسری - ۹۱)

- ۱) بین‌المللی
- ۲) اداری
- ۳) اساسی
- ۴) خصوصی

۷۲. الغاء نظام کیفری و ابزارهای متعارف آن (از جمله جرم‌انگاری و کیفرگذاری) و پیشنهاد ابزارهای اجتماعی به جای آنها توسط کدام دانشمند صورت پذیرفت؟ (سراسری - ۹۲)

- ۱) گراماتیکا
- ۲) کانت
- ۳) گاروفالو
- ۴) مارک آنسل

۷۳. تمثیل «جزیره متروک» توسط چه کسی، در کدام یک از مکاتب کیفری و برای چه موضوعی طرح شده است؟ (سراسری - ۹۳)

- ۱) کانت، مکتب عدالت مطلق، ثابت و لایتنیر بودن خاصیت سزادهندگی و اربابی کیفرها
- ۲) گاروفالو، مکتب فایده‌گرا، تبعید مجرمین خطرناک
- ۳) لمبروزو، مکتب تحقیقی، طرد بزهکاران مادرزاد
- ۴) ژوزف دومستر، مکتب اخلاق‌گرایی کیفری، ثابت بودن کیفرها

۷۴. کدام یک از مکاتب حقوق کیفری برای نخستین بار «شخصیت بزه‌کار» را به‌طور جدی مورد توجه و مطالعه قرار داد؟ (سراسری - ۹۳)

- ۱) مکتب نئوکلاسیک
- ۲) مکتب تحقیقی (اثباتی)
- ۳) مکتب فایده اجتماعی
- ۴) مکتب دفاع اجتماعی نوین

موسسه آموزش عالی آزاد

www.mahan.ac.ir

فصل دوم

جایگاه جرم در حقوق جزا

- ❑ در ق.م.ا. مصوبه ۱۳۹۲ مقنن ایران در ماده ۲ جرم را تعریف کرده است: «هر رفتاری اعم از فعل و ترک فعل که برای آن مجازات تعیین شده جرم محسوب می‌شود.» در واقع هر واژه بکار رفته خود فلسفه‌ای داشته است.
- الف) رفتار: اولین واژه‌ای است که سابقاً قانون‌گذار صرفاً فعل یا ترکیب فعل را مشمول تعریف جرم دانسته است ولی بعداً حقوقدانان نقدی داشته‌اند مبنی بر اینکه برخی جرایم نه فعل‌اند و نه ترک فعل بلکه حالتی‌اند مثل مستی یا اعتیاد یا ولگردی یا تکدی‌گری که طبق تعریف سابق جرم نبودند و اینطور شد که مقنن در سال ۱۳۹۲ در غالب موارد از واژه رفتار استفاده کردند.
- ب) قانون: واژه دوم است پس رفتار ممنوعه ارتكابی در شهر تا زمانی که در قانون جرم‌انگاری نشود مشمول تعریف جرم نمی‌شود.
- ج) مجازات: واژه سوم است پس اقدامات تأمینی و تربیتی مشمول تعریف جرم نمی‌شود و باید به فاعل رفتار توجه کرد اگر طفل بود می‌گوییم بزه‌کار. بنابراین تعریف جرم مختص افراد غیر طفل است.
- ❑ هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد، جرم محسوب می‌شود. قانون‌گذار در وضع قوانین، احکام عالی اخلاقی را فرا راه خود قرار داده و ناگزیر است در وضع قواعد کیفری، به بهای اجتناب از واکنش اجتماعی، به صورت مداوم آداب و رسوم و شیوه مناسبات جمعی و عقاید مردم را مدنظر قرار دهد. این جرایم که در هر زمان و مستقل از هر جامعه و در هر زمان نکوهش شده‌اند، جرایم طبیعی نام دارند. مانند قتل و سرقت.
- ❑ جرایمی که قانون‌گذار بنا به مصلحت و یا ضرورت اجتماعی مقرر می‌دارد، جرایم ساختگی یا قراردادی هستند. تعداد این جرایم حسب نیازهای جامعه و پیچیدگی‌های روابط اجتماعی افراد با یکدیگر و به اقتضای سیاست اداره‌ی جامعه مرتباً در حال تغییر است. مانند قانون تأمین اجتماعی.
- ❑ امیل دورکیم جرم را «فعلی که حالات قوی و مشخص وجدان جمعی را مورد تعرض قرار می‌دهد» تعریف کرده است.
- ❑ جرایم در زمان‌ها و دوره‌های تاریخی مختلف تقسیم‌بندی‌های مختلفی داشته‌اند مثلاً در زمان ساسانیان طبق کتاب تنسیر جرایم به چهار طبقه تقسیم می‌شود.
- ❑ سیاست کیفری به مجموعه تدابیر و روش‌هایی اطلاق می‌شود که پیش‌گیری از جرم می‌کنند و به درمان مجرمیت می‌پردازند.
- ❑ در سیاست جنایی استفاده از مجازات برای اصلاح بزه‌کاران بعدی تربیتی به مجازات‌ها بخشیده است.
- ❑ در قرآن کریم برای گناه، نام‌های مختلف از قبیل سوء و سیئه و معصیت و خطیئه و اثم و فحشاء و ذنب و جناح آمده است که در مفاهیم با هم اختلاف دارند.
- ❑ جرم مترادف ذنب است و اعمالی که از دیدگاه قرآن جرم تلقی شده است عبارتند از: تکذیب، استکبار، نفاق، افترا به دروغ.
- ❑ جرم جزائی در معنی عام کلمه‌ی رفتار پیش‌بینی شده توسط قانون و مقید به ضمانت اجرای جزائی است. جرم مدنی شامل فعلی است که موجب ورود خسارت به دیگری شود و عامل آن را ملزم به استرداد مال یا رفع خسارت می‌نماید.
- ❑ از حیث عنصر قانونی، جرم کیفری بنا به اصل قانونی بودن جرایم، فعل خاصی است که در قانون تصریح شده است. حال آن که جرم مدنی هر نوع فعل زیان‌آوری است که مبتنی بر تقصیر باشد، اگرچه موضوع نص خاصی قرار نگرفته باشد.
- ❑ از حیث عنصر مادی، جرم کیفری ممکن است مستقل از زیان و خسارت مادی تحقق یابد ولی جرم مدنی همواره با فرض وجود ضرر قابل تصور است.
- ❑ از حیث عنصر روانی، ارتکاب پاره‌ای از جرایم کیفری خصوصاً جرایم عمدی بر پایه‌ی نوعی سوءنیت نهفته است. در حالی که در تحقق جرم مدنی اراده مجرمانه شرط نیست.
- ❑ از حیث ضمانت اجرا، ضمانت اجرای جرم کیفری، مجازاتی است که مستقیماً متوجه فاعل آن است. ولی ضمانت اجرای جرم مدنی متوجه اموال زیان‌زننده می‌شود.
- ❑ تخلف انتظامی عبارت است از: نقض مقررات صنفی یا گروهی که اشخاص به تبع عضویت در گروه آن را پذیرفته‌اند.
- ❑ موارد تقصیر کیفری به‌طور حصری در قانون پیش‌بینی شده ولی تقصیر انتظامی، ممکن است از فعلی ناشی شود که بدون تردید مغایر منافع مشترک گروهی است ولی منع آن در مقررات انتظامی تصریح نشده باشد، بلکه برخلاف شئون و حیثیت شغلی باشد.
- ❑ از لحاظ ضمانت اجرا، جرم کیفری مستوجب مجازات‌هایی است که در قوانین جزایی پیش‌بینی شده و به حکم دادگاه‌های کیفری به اجرا درمی‌آید. ولی مجازات نقض مقررات انتظامی، تصمیماتی است که مراجع رسیدگی به تخلفات این گروه‌ها اتخاذ می‌کنند.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای فصل دوم

(سراسری - ۷۵)

۷۵ هر فعل یا ترک فعلی، جرم شمرده می‌شود که

- ۱ در قانون برای آن مجازات و اقدامات تأمینی تعیین شده است.
- ۲ فقه جزائی آن را جرم بداند.
- ۳ در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد.
- ۴ مغایر با موازین شرع باشد جرم محسوب می‌شود.

(سراسری - ۷۶)

۷۶ در قانون مجازات اسلامی جرم عبارت است از رفتاری که

- ۱ در شرع گناه محسوب شود.
- ۲ در قانون برای آن مجازات تعیین شده است.
- ۳ در قانون برای آن مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی تعیین شده است.
- ۴ قاضی براساس متون فقهی و فتاوی مشهور گناه تشخیص می‌دهد.

(سراسری - ۸۰)

۷۷ از جمله موارد افتراق جرم جزایی و جرم مدنی (شبه جرم)، این است که؛

- ۱ اولی برخلاف دومی لزوماً در متون قانونی پیش‌بینی می‌شود.
- ۲ اولی برخلاف دومی همواره باید موجب خسارت به غیر شود.
- ۳ دومی برخلاف اولی همواره باید با فعل مثبت مادی تحقق یابد.
- ۴ دومی برخلاف اولی بدون وقوع خسارت به غیر محقق می‌شود.

۷۸ الف) به (ب) که تحت پیگرد قانونی فرار دارد، برای فرار کمک می‌نماید متعاقباً بی‌گناهی (ب) به موجب حکم قطعی

(سراسری - ۸۳)

دادگاه ثابت می‌شود عمل الف).

- ۱ جرم نیست.
- ۲ جرم تام است.
- ۳ شروع به جرم تلقی می‌شود و از تخفیف قانونی برخوردار می‌شود.
- ۴ جرم تام است ولی مرتکب از تخفیف قانونی برخوردار می‌شود.

(سراسری - ۸۷)

۷۹ آخرین مهلت مجلس به قوه قضاییه برای تمدید قانون مجازات اسلامی بوده است.

- ۱ شش ماه
- ۲ یک سال
- ۳ دو سال
- ۴ سه سال

(آزاد - ۷۵)

۸۰ در زمان ساسانیان طبق مدارک موجود و به خصوص نامه «تنسیر» جرایم به تقسیم می‌شدند.

- ۱ دو طبقه
- ۲ چهار طبقه
- ۳ سه طبقه
- ۴ پنج طبقه

(قضاوت - ۷۷)

۸۱ اگر قانون عملی را جرم نداند

- ۱ قاضی باید حکم براءت متهم را صادر کند.
- ۲ با استناد به روح و مفاد قوانین موضوعه حکم قضیه را صادر کند.
- ۳ با تفسیر موسع قانون عمل ارتكابی را کیفر دهد.
- ۴ با مراجعه به منابع معتبر فقهی و فتاوی معتبر حکم قضیه را بیابد.

(قضاوت - ۷۷)

۸۲ براساس مقررات فعلی کدام یک از موارد زیر جرم محسوب می‌شود؟

- ۱ ارتکاب عمل در نتیجه‌ی تحریک مجنی‌علیه
- ۲ ارتکاب عمل در مقام دفاع مشروع
- ۳ ارتکاب عمل در برای اجرای دفاع قانون اهم
- ۴ هیچ کدام

(تفاوت - ۷۷)

۸۳- جرایم قراردادی جرائمی هستند که

- ۱) ضرورت‌های ناشی از قراردادهای خصوصی آن‌ها را ایجاد کرده است.
- ۲) مصالح و ضرورت‌های اجتماعی قانون‌گذار را به جرم شناختن آن‌ها وادار کرده است.
- ۳) به علت نقض قرارداد به وجود می‌آیند.
- ۴) هیچ‌کدام

(تفاوت - ۷۷)

۸۴- سیاست کیفری یعنی

- ۱) مجموعه تدابیر و روش‌هایی که مجرم را از جامعه طرد می‌کند.
- ۲) مجموعه روش‌هایی که براساس آن جرایم طبقه‌بندی می‌شوند.
- ۳) مجموعه تدابیر و روش‌هایی که از وقوع جرم پیش‌گیری کرده و به درمان و اصلاح مجرمین می‌پردازد.
- ۴) مجموعه تدابیر و روش‌هایی است که دولت را در سرکوبی بزهکاران کمک می‌کند.

(آزار - ۸۰)

۸۵- سیاست جنایی یعنی:

- ۱) مجموعه‌ی تدابیری سرکوبنده به منظور طرد بزهکاران.
- ۲) سیاست دولت در مقابل جرم.
- ۳) مجموعه‌ی تدابیر و شیوه‌های پیش‌گیری به منظور اصلاح و تربیت مجرمان.
- ۴) سیاست دولت در حذف و طرد بزهکاران به منظور تقویت دفاع اجتماعی.

(مشاوران - ۸۰)

۸۶- هر فعل یا ترک فعل در صورتی جرم است که

- ۱) قانون برای آن مجازات و اقدامات تأمینی تعیین کرده باشد.
- ۲) قانون برای آن اقدامات تربیتی تعیین کرده باشد.
- ۳) قانوناً دارای مجازات باشد.
- ۴) انجام و ترک آن به موجب قانون منع شده باشد.

(آزار - ۸۲)

۸۷- کدام‌یک از اعمال در قرآن کریم جرم محسوب می‌شود؟

- ۱) استکبار
- ۲) شهادت دروغ
- ۳) فساد
- ۴) تدلیس

(آزار - ۸۲)

۸۸- تعریف جرم به: «فعلی که حالات قوی و مشخص وجدان جمعی را مورد تعرض قرار دهد» از کیست؟

- ۱) بکاریا
- ۲) گراماتیکا
- ۳) دورکیم
- ۴) آنسل

(آزار - ۸۸)

۸۹- کدام‌یک از گزینه‌های زیر در مورد تعریف جرم از نظر قانونی صحیح نیست؟

- ۱) فعل یا ترک فعل قابل اقدامات تأمینی
- ۲) فعل یا ترک قابل مجازات و اقدامات تأمینی
- ۳) فعل قابل مجازات
- ۴) همه موارد

فصل سوم

اصل قانونی بودن جرایم
و مجازات‌ها

- برطبق این اصل، هیچ عملی جرم نیست مگر اینکه در قانون پیش‌بینی شده و برای آن مجازات در نظر گرفته شده باشد.
- اصل سی و ششم قانون اساسی مقرر می‌دارد: «حکم به مجازات و اجرای آن باید از طریق دادگاه صالح و به موجب قانون باشد.»
- «بکاریا» و «منتسکیو» از جمله نخستین فیلسوفانی بودند که بر لزوم قانونی بودن جرم و مجازات و تفکیک قوای سه‌گانه تأکید کردند.
- اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها در نظام کیفری کشورهای غربی با انقلاب فرانسه و در اعلامیه‌ی حقوق بشر فرانسه برای اولین بار عنوان شد.
- در حقوق اسلام آیه‌ی ۱۵ سوره اسراء «و ما کتا معذبین حتی نبعث رسولاً»، قاعده‌ی «قبح یا منع عقاب بلا بیان»، حدیث «رفع»، قاعده «دراء»، اصل «بابحه» و قاعده‌ی «جب» زیربنای اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها را تشکیل می‌دهد.
- مبانی فوق‌الذکر در مواد ۱۲۰ و ۱۲۱ ق.م.ا مورد اشاره قرار گرفته است.
- نتیجه‌ی مستقیم اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها، صدور رأی بر برائت متهم در مواردی است که قانون در مورد فعل خاصی ساکت بوده و نصی در این زمینه وجود ندارد.
- با توجه به اصل سی و ششم قانون اساسی و ماده‌ی ۱۲ قانون مجازات اسلامی، اختیارات دادگاه در تعیین نوع مجازات و میزان آن محدود به مقرراتی است که در قانون آمده است. بنابراین در صورتی که قانون‌گذار در برابر عملی ضد اجتماعی مجازات مناسب در نظر نگرفته باشد، دادرس علی‌الاصول نمی‌تواند عمل مذکور را جرم تلقی کند.
- اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها در مواد ۲، ۱۰، ۱۲ و ۱۳ ق.م.ا دیده می‌شود.
- هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است، جرم محسوب می‌شود.
- به موجب ماده ۱۰ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ در مقررات و نظامات دولتی مجازات و اقدام تأمینی و تربیتی باید به‌موجب قانونی باشد که قبل از وقوع جرم مقرر شده است و مرتکب هیچ رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل را نمی‌توان به‌موجب قانون مؤخر به مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی محکوم کرد لکن چنانچه پس از وقوع جرم، قانونی مبنی بر تخفیف یا عدم اجرای مجازات یا اقدام تأمینی و تربیتی یا از جهاتی مساعدتر به حال مرتکب وضع شود نسبت به جرائم سابق بر وضع آن قانون تا صدور حکم قطعی، مؤثر است. هرگاه به موجب قانون سابق، حکم قطعی لازم‌الاجراء صادر شده باشد به ترتیب زیر عمل می‌شود:
- الف- اگر رفتاری که در گذشته جرم بوده است به موجب قانون لاحق جرم شناخته نشود، حکم قطعی اجراء نمی‌شود و اگر در جریان اجراء باشد اجرای آن موقوف می‌شود. در این موارد و همچنین در موردی که حکم قبلاً اجراء شده است هیچ‌گونه اثر کیفری بر آن مترتب نیست.
- ب- اگر مجازات جرمی به موجب قانون لاحق، تخفیف یابد، قاضی اجرای احکام موظف است قبل از شروع به اجراء یا در حین اجراء از دادگاه صادرکننده حکم قطعی، اصلاح آن را طبق قانون جدید تقاضا کند. محکوم نیز می‌تواند از دادگاه صادرکننده حکم، تخفیف مجازات را تقاضا نماید. دادگاه صادرکننده حکم با لحاظ قانون لاحق، مجازات قبلی را تخفیف می‌دهد. مقررات این بند در مورد اقدام تأمینی و تربیتی که در مورد اطفال بزهکار اجراء می‌شود نیز جاری است. در این صورت ولی یا سرپرست وی نیز می‌تواند تخفیف اقدام تأمینی و تربیتی را تقاضا نماید.
- تبصره: (به مانند زمان جنگ) مقررات فوق در مورد قوانینی که برای مدت معین و یا موارد خاص وضع شده است، مگر به تصریح قانون لاحق، اعمال نمی‌شود.
- به موجب ماده ۱۲ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲: حکم به مجازات یا اقدام تأمینی و تربیتی و اجرای آنها باید از طریق دادگاه صالح، به موجب قانون و با رعایت شرایط و کیفیات مقرر در آن باشد.
- به موجب ماده ۱۳ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲: حکم به مجازات یا اقدام تأمینی و تربیتی و اجرای آنها حسب مورد نباید از میزان کیفیتی که در قانون یا حکم دادگاه مشخص شده است، تجاوز کند و هرگونه صدمه و خسارتی که از این جهت حاصل شود، در صورتی که از روی عمد یا تقصیر باشد حسب مورد موجب مسئولیت کیفری و مدنی است و در غیر این صورت، خسارت از بیت‌المال جبران می‌شود.
- اصول ۲۲، ۳۲، ۳۶، ۳۷، ۱۶۶ و ۱۶۹ قانون اساسی به اصل قانونی بودن جرم و مجازات اشاره دارد.

عطف به ماسبق نشدن قوانین جزایی

- یکی از آثار اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها، قاعده‌ی عطف به ماسبق نشدن قوانین کیفری است. منظور از این قاعده این است که قاضی نمی‌تواند حکم قانون لاحق را به مصادیق سابق تسری دهد و افعالی که پیش از تصویب این قانون جرم نبوده است به استناد آن مجازات نماید.

❑ ماده‌ی ۱۰ ق.م.ا. مصوب ۱۳۹۲ بیان می‌دارد: در مقررات و نظامات دولتی مجازات و اقدام تأمینی و تربیتی باید به‌موجب قانونی باشد که قبل از وقوع جرم مقرر شده است و مرتکب هیچ رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل را نمی‌توان به‌موجب قانون مؤخر به مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی محکوم کرد لکن چنانچه پس از وقوع جرم، قانونی مبنی بر تخفیف یا عدم اجرای مجازات یا اقدام تأمینی و تربیتی یا از جهاتی مساعدتر به حال مرتکب وضع شود نسبت به جرائم سابق بوضع آن قانون تا صدور حکم قطعی، مؤثر است. هرگاه به موجب قانون سابق، حکم قطعی لازم‌الاجراء صادر شده باشد به ترتیب زیر عمل می‌شود:

الف- اگر رفتاری که در گذشته جرم بوده است به موجب قانون لاحق جرم شناخته نشود، حکم قطعی اجراء نمی‌شود و اگر در جریان اجراء باشد اجرای آن موقوف می‌شود. در این موارد و همچنین در موردی که حکم قبلاً اجراء شده است هیچ‌گونه اثر کیفری بر آن مترتب نیست.

ب- اگر مجازات جرمی به موجب قانون لاحق، تخفیف یابد، قاضی اجرای احکام موظف است قبل از شروع به اجراء یا در حین اجراء از دادگاه صادرکننده حکم قطعی، اصلاح آن را طبق قانون جدید تقاضا کند. محکوم نیز می‌تواند از دادگاه صادرکننده حکم، تخفیف مجازات را تقاضا نماید. دادگاه صادرکننده حکم با لحاظ قانون لاحق، مجازات قبلی را تخفیف می‌دهد. مقررات این بند در مورد اقدام تأمینی و تربیتی که در مورد اطفال بزهکار اجراء می‌شود نیز جاری است. در این صورت ولی یا سرپرست وی نیز می‌تواند تخفیف اقدام تأمینی و تربیتی را تقاضا نماید.

❑ ماده‌ی ۲۷۲ قانون آیین دادرسی کیفری در بند ۷ خود مقرر می‌دارد: «در صورتی که قانون لاحق مبتنی بر تخفیف مجازات نسبت به قانون سابق باشد که در این صورت پس از اعاده‌ی دادرسی، مجازات جدید نباید از مجازات قبلی شدیدتر باشد.»

❑ دادگاه صادرکننده حکم موظف به تخفیف مجازات است.

❑ مقررات ماده ۱۰ ق.م.ا. در دو دسته از قوانین کاربرد ندارد: ۱- قوانین موقت، ۲- قوانین شرعی

❑ اصل بر عطف به ماسبق نشدن قوانین کیفری ماهیتی است اما سه دسته از قوانین ماهیتی در تعارض با قوانین حاکم در زمان وقوع جرم به گذشته عطف می‌شوند؛

الف) قانون خفیف

ب) قانون جرم‌زدا

ج) قانون مساعد به نفع متهم

د) قوانین تفسیری

هـ) قوانین ناظر بر مرور زمان

و) قوانین شکلی با توجه به ماده ۱۱ ق.م.ا.

در مقایسه‌ی قوانین، قانونی خفیف محسوب می‌شود که:

الف) سبب‌های اباحه (عوامل موجهه) جدیدی پیش‌بینی کند.

ب) متضمن جعل عذرهای معاف‌کننده یا تخفیف‌دهنده و یا کیفیات مخفف قانونی باشد.

ج) کیفیات مشدد جرم را حذف کند یا از این کیفیات بکاهد.

د) مجازات تکمیلی جرم را لغو کند یا آثار تبعی محکومیت را حذف نماید.

هـ) اختیار قاضی را در تعلیق یا تبدیل مجازات افزایش دهد و یا بنیادهای مذکور را برقرار سازد.

و) به جای مجازات، اقدامات تأمینی پیش‌بینی کند.

ز) مجازات تبعی یک جرم را به مجازات تکمیلی اختیاری تبدیل کند.

ح) حداکثر مجازات را پایین بیاورد، همین‌طور است در مورد قانونی که حداقل مجازات را تقلیل دهد.

ط) حداقل مجازات را افزایش دهد ولی در عین حال حداکثر مجازات را پایین آورد.

ی) قانونی که جرمی را قابل گذشت اعلام کند جرایم قابل گذشت در ماده ۱۰۳ ق.م.ا. آمده است.

❑ قانون جرم‌زدا به قانون جدیدی گفته می‌شود که با لغو مجازات مندرج در قانون سابق حکم مبنی بر جرم بودن عمل را از اثر ببندازد.

❑ صدر ماده‌ی ۱۰ قانون مجازات اسلامی بیان می‌کند: «در مقررات و نظامات دولتی مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی باید به موجب قانونی باشد که قبل از وقوع جرم مقرر شده باشد و مرتکب هیچ رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل را نمی‌توان به موجب قانون مؤخر به مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی محکوم کرد ...»

- ❑ از دیگر مستثنیات قاعده‌ی عطف به ماسبق نشدن قوانین جزایی، قانون تفسیری، قوانین موقت و قوانین (احکام) شرع هستند.
- ❑ قانون تفسیری قانونی است که از قانون دیگر رفع ابهام می‌کند و منظور قانون‌گذار از آوردن بعضی اصطلاحات و مفاهیم غامض در آن روشن می‌گردد. گفته می‌شود چون قانون تفسیری، قانون جدیدی نیست، برخلاف قاعده‌ی کلی عطف به ماسبق می‌شود.
- ❑ در قوانین کیفری، اصل بر تفسیر مضیق قوانین است.
- ❑ اگر قانون سابق به گونه‌ای تفسیر شود که تعهد جدیدی ایجاد و یا تکلیف شهروندان را سخت‌تر از پیش نماید، انحراف از اصل قانونی بودن جرم و مجازات به‌شمار می‌رود.
- ❑ منظور از قوانین موقت هم‌چنان که در تبصره‌ی ماده‌ی ۱۰ قانون مجازات اسلامی شرط شده، قوانینی است: «که برای مدت معین و موارد خاص وضع گردیده است...» مانند جنگ، لزوم مبارزه با گران‌فروشی و احتکار که با بازگشت وضع پیش از جنگ اعتبار این قوانین هم معمولاً از بین می‌رود.
- ❑ اگر قبل از انقضاء ۱۵ روز پس از انتشار در روزنامه‌ی رسمی قانون لاحق، جرمی واقع شود، این جرم تابع همان قانون سابق خواهد بود چرا که قانون لاحق هنوز لازم‌الاجراء نگردیده است.
- ❑ چنانچه در قانون تفسیری مورد جدیدی (برخلاف قاعده) پیش‌بینی شود این قسمت عطف به ماسبق نخواهد شد.
- ❑ انقضای مدت اعتبار قانون به مثابه‌ی نسخ آن است.
- ❑ مطابق رأی وحدت رویه شماره‌ی (۴۵ - ۱۳۶۵/۱۰/۲۵) قاعده‌ی عطف به سابق نشدن قوانین جزایی منصرف از احکام الهی است. بنابراین در صورتی که جرم مستوجب مجازات قصاص یا حدود در پیش از تصویب قانون قصاص و حدود ارتکاب یابد، به موجب قانون حدود یا قصاصی که پس از آن تصویب شده، قابل مجازات است.
- ❑ جرم آنی تابع قانون زمان وقوع آن است چرا که در یک لحظه واقع می‌شود مانند سرقت.
- ❑ در جرایم مستمر یا متمادی که رفتار مجرمانه مدت زمانی کم و بیش طولانی دوام یافته و مبین قصد مجرمانه توأم با استمرار و دوام است. رفتار مجرمانه تابع قانون جدید است ولو آن که قانون مزبور شدیدتر از قانون سابق باشد مانند اخفای مال مسروقه، ترک انفاق، توقیف غیرقانونی و استفاده‌ی علنی از لباس مأموران نظامی یا انتظامی.
- ❑ جرم اعتیادی یا به عادت: برخی از اعمال به صرف یک بار واقع شدن جرم نامیده نمی‌شوند و باید این عمل حداقل دو بار اتفاق بیفتد تا جرمی محقق گردد مانند طبابت غیرمجاز، حرفه قرار دادن معامله‌ی اموال مال مسروقه.
- ❑ چنانچه قسمتی از جرم در زمان قانون سابق و قسمت دیگر در زمان قانون جدید واقع شده باشد، قانون جدید فقط در صورتی در مورد جرایم اعتیادی قابل اجراست که «رفتار تشکیل‌دهنده‌ی عادت» به اندازه‌ی کافی در زمان حکومت قانونی قانون لاحق هم تحقق یافته باشد. به عبارت دیگر، تا زمانی که عادت در زمان حکومت قانون لاحق (جدید) احراز نشود، تقصیری متوجه مرتکب نیست.
- ❑ جرم مستمر (مکرر یا متوالی) متشکل از چندین جرم است که هر یک به تنهایی قابل مجازات است اما چون مرتکب نسبت به مجنی‌علیه واحد، با قصد مجرمانه واحد و به دفعات، یک نوع جرم را مرتکب می‌گردد، مشمول مقررات جرم مستمر است مانند سرقت گندم در شب‌های متوالی از انبار گندم واحد.
- ❑ جرایم مرکب مثل کلاهبرداری متشکل از اعمال مختلفی است که هیچ‌کدام از آن‌ها به تنهایی جرم نیست ولی مجموعاً جرمی را به وجود می‌آورند. لذا جرم مزبور تابع قانون زمان وقوع آن خواهد بود. یعنی تاریخی که آخرین جزء لازم برای تحقق جرم صورت می‌گیرد.
- ❑ اصل بر این است که قوانین کیفری شکلی عطف به ماسبق می‌شوند (به طور مثال آیین دادرسی کیفری) و عطف نشدن آن‌ها به ماسبق حالت استثنایی است که در نهایت این حالت استثنایی مربوط به زمانی است که عطف به ماسبق شدن تهدیدی علیه آزادی‌های اساسی به‌شمار رود و یا این که حقوق مکتسبه متهم را در دادرسی نفی کند.
- ❑ ماده ۱۱ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲: قوانین زیر نسبت به جرائم سابق بر وضع قانون، فوراً اجراء می‌شود
- الف- قوانین مربوط به تشکیلات قضائی و صلاحیت
- ب- قوانین مربوط به ادله اثبات دعوی تا پیش از اجرای حکم
- پ- قوانین مربوط به شیوه دادرسی
- ت- قوانین مربوط به مرور زمان
- ❑ در صورتی که در مورد بند(ب) حکم قطعی صادر شده باشد، پرونده برای بررسی به دادگاه صادرکننده حکم قطعی ارسال می‌شود.

تفسیر قوانین کیفری

- ❑ تفسیر به اعتبار مقام تفسیرکننده به سه دسته تقسیم می‌شود:
- ۱- تفسیر قانونی ← تفسیر خود قانون‌گذار ← تفسیر قانون اساسی با شورای نگهبان (طبق اصل ۹۸ قانون اساسی) و تفسیر قانون عادی (طبق اصل ۷۳ قانون اساسی) با مجلس است.
- ۲- تفسیر قضایی ← تفسیر قاضی در مقام تمیز حق
- ۳- تفسیر بر مبنای دکترین ← تفسیر اساتید علم حقوق
- ❑ اصل تفسیر مضیق قوانین جزایی نتیجه‌ی اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌هاست.
- ❑ نتایج تفسیر مضیق قوانین جزایی عبارت است از:
- الف) تیره در حالت شک
- ب) منع دلیل تراشی به وسیله‌ی قیاس
- ❑ روش تفسیر لفظی کوشش می‌کند در تفسیر از منطوق صریح قانون فراتر نرود و تفسیر خود را در چارچوب الفاظ متن قانون منحصر گرداند.
- ❑ در روش تفسیر لفظی، برای استخراج معنی قانون، قاضی همواره باید به منطق مجرد تکیه کند. قیاس صوری و قیاس اولویت و استفاده از مفهوم مخالف فنی است که مفسر می‌تواند در درک متن قانون به آن متوسل شود.
- ❑ تفسیر منطقی یا توضیحی یا غایی تفسیری است که حاکی از کشف منظور و مقصود و نیت واقعی مقنن است. قاضی برای نیل به مقصود باید از طریق مراجعه به گزارش‌های توجیهی و امور مقدماتی و صورت جلسات تنظیمی در موقع تدوین قانون، هدف واقعی قانون‌گذار را کشف کند.
- ❑ در تفسیر منطقی در صورتی که قاضی از بررسی و تحقیق لازم به معنی واقعی قانون دست نیافت، قانون باید به نفع متهم تعبیر و تفسیر شود.
- ❑ در مسائل جزایی نمی‌توان برای قاضی قائل به اختیار تفسیر موسع از قوانین جزایی شد. زیرا تفسیر موسع قوانین جزایی با اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها منافات دارد.
- ❑ استثنایی که در مورد منع تفسیر موسع قوانین جزایی وجود دارد در مورد تفسیر قوانین ارفاق‌آمیز است و تا حدی که متن قانون اجازه می‌دهد به نفع متهم قابل تفسیر است.
- ❑ روش تفسیر قیاسی عبارت است از: سرایت دادن حکمی مصرح در قانون به موضوعی مسکوت‌الحکم به دستاویز علتی مشترک. یعنی منظور از قیاس یافتن راه‌حل برای موارد مسکوت در قانون است.
- ❑ قیاس دامن‌دهی شمول قوانین کیفری را گسترش می‌دهد. این امر رفته رفته مراعات حقوق و آزادی‌های فردی را دشوار می‌سازد. به همین دلیل قاضی کیفری از توسل به قیاس که مغایر اصل قانونی بودن جرم و مجازات است، منع شده است.
- ❑ اصولیان شیعه از بین انواع قیاسات، قیاس منصوص‌العله را معتبر می‌دانند. یعنی قیاسی که علت حکم به صراحت در اصل بیان شده است. زیرا این نوع قیاس موجب قطع و یقین است.

قلمرو قوانین جزایی در مکان

- ❑ تعیین محدوده‌ی اجرای قوانین جزایی تابع یک یا چند اصل از اصول ذیل است:

- ۱- اصل صلاحیت سرزمینی قوانین جزایی
- ۲- اصل صلاحیت شخصی قوانین جزایی
- ۳- اصل صلاحیت واقعی قوانین جزایی
- ۴- اصل صلاحیت جهانی قوانین جزایی

اصل صلاحیت سرزمینی

- ❑ ماده ۳ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ قوانین جزائی درباره کلیه اشخاصی که در قلمرو حاکمیت زمینی، دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم می‌شوند، اعمال می‌گردد مگر اینکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد
- ❑ ماده‌ی ۳ قانون مجازات اسلامی در مقام بیان اصل سرزمینی بودن قوانین جزایی است.

- ❑ قوانین جزایی نسبت به کلیه‌ی ساکنین کشور اعم از اتباع داخلی یا خارجی قابل اجراست.
- ❑ طبق ماده‌ی ۴ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ هرگاه قسمتی از جرم در ایران واقع شود و نتیجه‌ی آن در خارج از ایران و یا بالعکس قسمتی از جرم در خارج از کشور و نتیجه‌ی آن در ایران واقع شود در حکم جرم واقع شده در ایران است.
- ❑ معاونت در جرمی که در ایران واقع شده است - هرچند عمل معاونت در خارج از ایران تحقق یافته باشد - مطیع قوانین ایران خواهد بود.
- ❑ هرگاه جرم واقع شده در ایران تلقی نگردد، معاونت در آن (هرچند عمل معاونت در ایران فعلیت یابد) برطبق قانون ایران مجازات نخواهد شد.
- ❑ منظور از قلمرو (حاکمیت) کشور، خاک و فضای بالا و زیر آن، آب‌های ساحلی، کشتی‌ها و هواپیماها و وسایل نقلیه فضایی می‌باشد که دولت در قلمرو مزبور اعمال حاکمیت می‌نماید.
- ❑ برای بررسی جرایم ارتكابی در آب‌های ساحلی از لحاظ صلاحیت دولت‌ها باید مقررات جزایی را به دو دسته تقسیم نمود:
- الف) مقررات جزایی حاکم بر کشتی‌های جنگی در صورت ارتكاب جرم در آب‌های ساحلی تابع دولت صاحب پرچم است.
- ب) مقررات جزایی حاکم بر کشتی‌های غیرجنگی در صورت ارتكاب جرم در آب‌های ساحلی، تابع دولت ساحلی است.
- ❑ رسیدگی به جرایم ارتكابی در کشتی‌های جنگی خارجی ← خارج از صلاحیت مقامات ایران است.
- ❑ رسیدگی به جرایم ارتكابی در کشتی‌های غیرجنگی در آب‌های ساحلی ایران ← در صلاحیت محاکم ایران است.
- ❑ براساس ماده‌ی ۳۱ قانون هواپیمایی، جنبه یا جنایتی که در داخل هواپیماهای خارجی، حین پرواز ارتكاب شود در صورت وجود یکی از شرایط ذیل در محاکم ایران رسیدگی می‌شود:
- ۱- جرم مخل انتظامات یا امنیت عمومی ایران باشد.
 - ۲- متهم یا مجنی‌علیه تبعه‌ی ایران باشد.
 - ۳- هواپیما بعد از وقوع جرم در ایران فرود آید.
- ❑ در هر یک از موارد بالا، رسیدگی در دادگاه محل فرود هواپیما یا دادگاهی که متهم در آن دستگیر شده، به عمل می‌آید.

❑ استثنائات اصل صلاحیت سرزمینی ❑

- ❑ الف) مصونیت دیپلماتی: نمایندگان سیاسی خارجی در کشور خارجی محل مأموریت نماینده‌ی دولت متبوع خویش هستند و چون طبق اصول بین‌المللی هیچ دولتی حق محاکمه‌ی دولت دیگر را ندارد، لذا نمایندگان سیاسی قابل تعقیب و محاکمه نیستند.
- ❑ ب) مصونیت ناشی از وظایف نمایندگی: بر طبق اصل ۸۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: «نمایندگان مجلس در مقام ایفای وظایف نمایندگی در اظهارنظر و رأی خود کاملاً آزادند و نمی‌توان آن‌ها را به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده‌اند یا آرای که در مقام ایفای وظایف نمایندگی خود داده‌اند تعقیب و توقیف کرد».
- ❑ اگر نماینده‌ی مجلس در خارج از وظایف نمایندگی خود مرتکب جرمی گردد، با اجازه‌ی مجلس قابل تعقیب کیفری است.
- ❑ درخصوص صلاحیت‌ها، انتخاب کشوری که بایستی به ارتكاب جرم رسیدگی کند به ترتیب {جرم علیه امنیت کشور (اهمیت جرم) محل وقوع جرم و دولتی که تقاضای رد را مطرح می‌کند} حق تقدم دولت‌ها را تعیین می‌کند.
- ❑ در خصوص مصونیت سیاسی، قسمت اخیر ماده‌ی ۶ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ مقرر داشته است. به جرائم مستخدمان دولت اعم از ایرانی یا غیر ایرانی که در رابطه با شغل و وظیفه خود در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب شده‌اند و به جرائم مأموران سیاسی و کنسولی و دیگر وابستگان دولت ایران که از مصونیت سیاسی برخوردارند طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران رسیدگی می‌شود.
- ❑ به اتهامات نمایندگان مجلس، رئیس‌جمهور، معاونین وی و وزیران در دادگاه کیفری استان رسیدگی می‌شود و اگر این مقامات روحانی باشند در دادگاه ویژه روحانیت رسیدگی خواهد شد.

❑ اصل صلاحیت شخصی ❑

- ❑ طبق اصل شخصی بودن قوانین جزایی، قوانین و مقررات جزایی منحصرأ در مورد اتباع یک کشور قابل اجراست. اعم از این که اتباع مزبور در داخل کشور سکونت داشته باشند یا در خارج از کشور ساکن باشند.

- ❑ بر طبق ماده‌ی ۷ قانون مجازات اسلامی قانون مصوب ۱۳۹۲: «... هر ایرانی که در خارج از کشور مرتکب جرمی شود در صورتی که در ایران یافت شود و یا به ایران اعاده گردد، طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات می‌شود مشروط بر اینکه:
- الف- رفتار ارتكابی به موجب قانون جمهوری اسلامی ایران جرم باشد.
- ب- در صورتی که جرم ارتكابی از جرائم موجب تعزیر باشد، متهم در محل وقوع جرم محاکمه و تبرئه نشده یا در صورت محکومیت، مجازات کلاً یا بعضاً درباره او اجراء نشده باشد.
- پ- طبق قوانین ایران موجبی برای منع یا موقوفی تعقیب یا موقوفی اجرای مجازات یا سقوط آن نباشد.»
- ❑ ماده‌ی ۷ قانون مجازات اسلامی، مبین اصل شخصی بودن قوانین کیفری است.
- ❑ در خصوص جرایم مستوجب تعزیر، اگر تبعه‌ی ایران در خارج از کشور مرتکب جرم شود و در محل وقوع محاکمه و تبرئه شود، دیگر در ایران قابل محاکمه نیست. (قاعده‌ی منع محاکمه‌ی مجدد)
- ❑ و اگر در خارج محاکمه شود و در صورت محکومیت، مجازات او کلاً یا بعضاً اجرا شود این شخص مجدداً در ایران قابل محاکمه نیست.
- ❑ ماده‌ی ۸ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲: هرگاه شخص غیرایرانی در خارج از ایران علیه شخصی ایرانی یا علیه کشور ایران مرتکب جرمی به جز جرائم مذکور در مواد قبل شود و در ایران یافت و یا به ایران اعاده گردد، طبق قوانین جزائی جمهوری اسلامی ایران به جرم او رسیدگی می‌شود، مشروط بر اینکه:
- الف- متهم در جرائم موجب تعزیر در محل وقوع جرم، محاکمه و تبرئه نشده یا در صورت محکومیت، مجازات کلاً یا بعضاً درباره او اجراء نشده باشد. (منع مجازات مضاعف در جرایم تعزیری)
- ب- رفتار ارتكابی در جرائم موجب تعزیر به موجب قانون جمهوری اسلامی ایران و قانون محل وقوع، جرم باشد. (اصل مجرمیت متقابل)
- پ- طبق قوانین ایران موجبی برای منع یا موقوفی تعقیب یا موقوفی اجرای مجازات یا سقوط آن نباشد.
- ❑ موضوع ماده‌ی ۷ ق.م.ا مبتنی بر تابعیت مرتکب جرم است (جنبه‌ی مثبت یا فعال) (مبتنی بر تابعیت بزهدار)
- ❑ موضوع ماده‌ی ۸ ق.م.ا مبتنی بر وقوع جرمی در خارج از کشور علیه یکی از اتباع است. (جنبه‌ی منفی یا انفعالی) (مبتنی بر تابعیت بزه دیده) در ماده ۷ و ۸ ق.م.ا صدور حکم غیابی امکان ندارد.

❑ اصل صلاحیت واقعی

- ❑ اصل صلاحیت واقعی: به جرایمی که در خارج از کشور، توسط اتباع ایرانی یا غیر ایرانی، منافع عالی مملکت را به خطر می‌اندازد، در محاکم ایران قابل تعقیب و مجازات است.
- ❑ ماده‌ی ۵ قانون مجازات اسلامی به همراه ماده‌ی ۶ قانون مجازات اسلامی مبین اصل صلاحیت واقعی قوانین کیفری هستند.
- ❑ ماده ۵ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲: «هر شخص ایرانی یا غیرایرانی که در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب یکی از جرائم زیر یا جرائم مقرر در قوانین خاص گردد، طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات می‌شود و هرگاه رسیدگی به این جرائم در خارج از ایران به صدور حکم محکومیت و اجرای آن منتهی شود، دادگاه ایران در تعیین مجازات‌های تعزیری، میزان محکومیت اجراء شده را محاسبه می‌کند
- الف- اقدام علیه نظام، امنیت داخلی یا خارجی، تمامیت ارضی یا استقلال جمهوری اسلامی ایران
- ب- جعل مهر، امضاء، حکم، فرمان یا دستخط مقام رهبری یا استفاده از آن
- پ- جعل مهر، امضاء، حکم، فرمان یا دستخط رسمی رئیس‌جمهور، رئیس قوه قضائیه، رئیس و نمایندگان مجلس شورای اسلامی، رئیس مجلس خبرگان، رئیس دیوان عالی کشور، دادستان کل کشور، اعضای شورای نگهبان، رئیس و اعضای مجمع تشخیص مصلحت نظام، وزرا یا معاونان رئیس‌جمهور یا استفاده از آنها
- ت- جعل آراء مراجع قضائی یا اجرائیه‌های صادره از این مراجع یا سایر مراجع قانونی و یا استفاده از آنها
- ث- جعل اسکناس رایج یا اسناد تعهدآور بانکی ایران و همچنین جعل اسناد خزانه و اوراق مشارکت صادرشده یا تضمین شده از طرف دولت یا تهیه یا ترویج سکه قلب در مورد مسکوکات رایج داخل»
- توضیح آنکه: ۱- منظور از هر کس چه ایرانی، چه غیرایرانی ۲- منظور از عبارت مرتکب یکی از جرایم زیر شود ... منظور وقوع جرم به نفع تام می‌باشد نه شروع به جرم یا معاونت.
- ❑ در صلاحیت واقعی، مسترد شدن یا نشدن به ایران موثر در مقام نیست بلکه می‌توان در جرایم تعزیری شخص را به نحو غیابی محاکمه کرد و در جرایم منصوص شرعی (حدود، قصاص، دیات و تعزیرات منصوص) نیز می‌توان تحقیق یا تعقیب را شروع کرد. در ماده ۵ و ۶ ق.م.ا صدور حکم غیابی امکان‌پذیر است.

❏ ماده ۶ ق.م.ا.م صوب ۱۳۹۲: «به جرائم مستخدمان دولت اعم از ایرانی یا غیرایرانی که در رابطه با شغل و وظیفه خود در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب شده‌اند و به جرائم مأموران سیاسی و کنسولی و دیگر وابستگان دولت ایران که از مصونیت سیاسی برخوردارند طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران رسیدگی می‌شود.»

اصل صلاحیت جهانی

❏ اصل صلاحیت جهانی (بین‌المللی): در برخی از جرایم مانند قاچاق مواد مخدر، دزدی دریایی، خرید و فروش برده و تروریسم براساس کنوانسیون‌های بین‌المللی، مرتکب طبق قوانین جزای آن کشور محاکمه و مجازات می‌شود (صرف‌نظر از اینکه در کجا یافت شود و یا مرتکب جرم گردد).

❏ ماده ۹ ق.م.ا.م مؤید اصل صلاحیت جهانی است.

❏ ماده ۹ ق.م.ا.م صوب ۱۳۹۲: «مرتکب جرائمی که به موجب قانون خاص یا عهدنامه‌ها و مقررات بین‌المللی در هر کشوری یافت شود در همان کشور محاکمه می‌شود، اگر در ایران یافت شود طبق قوانین جزائی جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات می‌گردد.»

❏ استرداد عبارت است از پس گرفتن متهم یا محکوم از کشوری که متهم یا محکوم پس از ارتکاب جرم و قبل از محاکمه و یا پس از محاکمه و قبل از اجرای حکم در آن کشور سکونت یافته است

❏ طبق قانون ایران ← استرداد به شرط معاهده‌ی متقابل است.

❏ در صورت وجود یکی از شرایط زیر، حق تقاضای استرداد برای کشور خارجی وجود دارد:

- ۱- ارتکاب جرم در قلمرو کشور تقاضاکننده ← براساس اصل صلاحیت سرزمینی
- ۲- ارتکاب جرم در خارج از قلمرو کشور تقاضاکننده و توسط اتباع آن کشور ← براساس اصل صلاحیت شخصی
- ۳- ارتکاب جرم در خارج از قلمرو کشور تقاضاکننده و توسط اتباع خارجی علیه مصالح آن کشور ← براساس اصل صلاحیت واقعی
- ❏ براساس ماده ۹ قانون استرداد، اگر به خاطر عمل واحد، چند کشور تقاضای استرداد کند مجرم با اولویت صلاحیت سرزمینی و صلاحیت واقعی تسلیم می‌شود.

❏ براساس تبصره‌ی ماده‌ی ۱۰ قانون استرداد، حق تقدم در صورتی که به خاطر اعمال متعدد، چند کشور تقاضای استرداد کند به ترتیب زیر است:

- ۱- اهمیت جرم
- ۲- محل وقوع جرم
- ۳- تاریخ تقاضای استرداد
- ۴- تعهدی که دولت تقاضاکننده نسبت به رد مجرم می‌نماید.

استثنائات استرداد

❏ استرداد مجرمین شامل همه‌ی مجرمین اعم از فاعل، معاون و شریک جرم می‌شود مگر در موارد زیر:

- ۱- مجرمین سیاسی و نظامی غیرقابل استرداد هستند.
- ۲- اتباع داخلی یک کشور غیرقابل استرداد هستند.
- ۳- چنانچه شخصی مورد تقاضا در ایران قابل تعقیب باشد، غیرقابل استرداد است.
- ❏ از نظر حقوق بین‌الملل ← استرداد در انحصار قوه قضائیه است